

Mustafa Kutlu'nun "Mavi Kuş"unda Mekânın Poetiği

Mustafa Kutlu's story in the "Mavi Kuş" Named Poetics of Space

Abdülhakim TUĞLUK*

ÖZET

Mekân incelemeleri anlatıya dayalı metinlerde önemli bir yer teşkil etmektedir. Mekân incelemesini salt fiziki bir mekân olarak nitelendirmek yanlış olacaktır. Mekân anlatıya dayalı metnin diğer tüm birimleriyle sıkı bir ilişki içerisinde ve çok boyutlu bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mavi Kuş adlı romanda mekân, romanın bel kemiğini oluşturmaktadır. Bir otobüs olan Mavi Kuş, mekânın çok yönlülüğüne bir örnek olarak sayılabilir. Mavi Kuş adlı eser tür olarak hikâye ve roman arasında bir konuma sahiptir ve bu yönüyle Mavi Kuş, her iki türün özelliklerini üstlenmiştir. Bu çalışmamızda Mustafa Kutlu tarafından kaleme alınan Mavi Kuş adlı romanın mekân incelemesi yapılacaktır. İncelememizi yaparken mekânı sadece fiziki bir niteliğe sahip bir varlık olarak değil, insanla güçlü bir etkileşimi olan ve karakter çözümlemede işlevsel olan bir konumda ele alacağız.

ANAHTAR KELİMELELER

Kurmaca, mekân, sosyolojik mekân, anlatıcı, hayalî mekân

ABSTRACT

Location-based narrative reviews are an important part in the texts. Only a physical space as a place of examinations would be incorrect to describe it. Location-based narrative of the text is in a close relationship with all other units and has emerged as a multidimensional structure. Mavi Kuş in a novel location, constitutes the backbone of the novel and the Mavi Kuş buses, the versatility of the space can be considered as an example. Mavi Kuş, his work has a position between the story and the novel in this direction and the Mavi Kuş, has assumed the characteristics of both species. In our study, written by Mustafa Kutlu's novel "The Mavi Kuş" will be the venue review. While our review is only a physical space with nature as an asset, not a strong interaction with the human characters, which is effective for solutions that will take up a position

KEY WORDS

fiction, space, social space, the narrator, imaginary places

* Arş. Gör., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü.

GİRİŞ

Kurmacaya dayalı eserlerde, okuyucunun nazarına verilen dünya birden çok unsurun bir araya gelmesiyle vücut bulmaktadır. Az veya çok; bu unsurlar kurmaca yapının içinde yer almalıdırlar. Roman ve hikâye kurmaca çerçevede değerlendirilen türlerdir. Roman ve hikâyede; zaman, mekân, olay örgüsü ve şahıslardan ibaret olan unsurlar yer almak zorundadır. Tür olarak hikâyeye ile roman arasında kalan “Mavi Kuş” adlı eserde üzerinde duracağımız unsur mekân mevzusudur. Mekân, en basit şekliyle, anlatmaya dayalı metinlerde vakanın geçtiği yer olarak tanımlanabilir. Anlatıcı olayları ve kişileri ister istemez bir alana yerleştirmek zorundadır. Bu alan yeryüzünde fiziksel varlığı olan, hacim ve kütleyle sahip görülebilir bir yer olabileceği gibi kimsenin tahayyül dahi edemeyeceği her türlü kayıttan azade olmuş, sınırlarını anlatıcının çizdiği fizik ötesi bir alan da olabilir. Ama nasıl olursa olsun bu alan kendini göstermektedir. Romanda karakterin bir mekâna yerleştirilme gerekliliğini Sevinç Ergiydiren şöyle izah etmektedir:

“İnsanın var oluşunu dünya üzerinde konumlandırılmış olmasına bağlayan Heidegger’den yola çıkarsak, bir tecrübeyi yaşayacak olan varlığın roman içinde de bir zemine yerleştirilmesi gerekir. Bazı kuramcıların dilinde mekân, bazılarının terimiyle çevre romanda da yalnızca bir hareket zemini teşkil etmez. Varoluş biçimini belirleyici bir tarzda rol oynar.” (Ergiydiren, 2001:19)

Mekân, kurmaca metinde kendisini en çok mekân tasviriyle gösterir. Mekân tasvirleri, vakanın ve şahısların ileride gösterecekleri davranışlarda bazen açık bazen de gizemli rol oynar. Mekân tasvirlerindeki en ufak bir ayrıntı bile metni anlama hususunda önemlidir. Mesela metnin ana unsurlarından kişileri ele alalım. Yazar, metinde geçen kişilerle ilgili tüm bilgileri vermeyip bizim romanın diğer unsurlarından çıkarımlar yaparak, roman kişisiyle ilgili eksik kalmış noktaları tamamlamamızı bekleyebilir. Şerif Aktaş da bu konuya değinerek şunları söylemektedir:

“Mekân tasvirleri, eserdeki kahramanların bazı hususiyetlerini dikkatlere sunmaya da yardım eder. Bir odanın tefriş tarzı orada, günlerini geçiren insan hakkında bilgi verir. Anlatma esasına bağlı eserlerde mekâna ait görünüşle vaka kahramanının uyuşması kadar mahalle has hususiyetlerle ferdin yaşayış tarzı arasındaki çatışmalardan da yararlanılabilir. Kısacası vaka zincirinin muhtevası ve kahramanlarının psikolojik hali, mekân tasvirlerinden de anlaşılabilir.” (Aktaş, 1991:145)

Mekân tasvirlerini başarılı bir biçimde kullanabilmek görüldüğü gibi kolay değildir. Tasvirlere gereğinden fazla yer verilmesi, tasvirlerin *tasvir estetiğinden* (S yoksun olması ve romanın ruhuyla bağdaşmayan tasvirler problem oluşturmaktadır. D.S.Bland *“Romanda Fiziki ve Sosyo-Kültürel Çevre”* adlı makalesinde tasvirin kullanılış tarzı hakkında şunları söylemektedir: *“ Fakat her yerde tasvirin, romanın bütünü içinde bir yerinin olması şarttır; bundan sonraki önemli kural ise, tasvirin en uygun yerde kullanılmasıdır. Bu esaslara dikkat edildiği takdirde, tasvirler, romanın dokusu içinde yerlerini alırlar ve bu bütünden soyutlanarak zeok için okunan parçalar olmazlar, ne de romanın bütünlüğüne zarar vermeksizin çıkarıp atılabilirler.”* (Stevick, 1988:300) Görüldüğü üzere romanın yapısından bağımsız bir biçimde farklı kaygılar taşınarak yapılan tasvirler, metni zaafa uğratmaktadır.

MAVİ KUŞ HİKÂYESİNDE İSİM-İÇERİK İLİŞKİSİ

Mavi Kuş, Mustafa Kutlu tarafından kaleme alınmış sosyal içerikli bir eserdir. Tür olarak hikâye ile roman arasında kalmış bir yerededir. Bunu Mustafa Kutlu eserinde şöyle dile getirmektedir: **“Bu hikâye ile roman arasında bir kitap. Kayda-kuyda bağlı. Girişi-gelişmesi-sonucu var. Alt yapısı-üstyapısı, çatısı bacası var. Göstereni, gösterileni, imi, timi var.”** (s.17) Hal böyle olunca Mavi Kuş, roman tekniği bakımından analiz edilebilir bir konuma gelmektedir. Çok uzun bir hikâye olan Mavi Kuş, bir otobüs yolculuğunda yaşanan olayların anlatıldığı, köy hayatından kesitler sunan bir eserdir. Mavi Kuş, otobüse ve kataba adını vererek daha ilk bakışta mekân olarak önemini ortaya koymaktadır. Köylüler, mahkûm, jandarmalar, turistler, öğretmen ve eşi, doktor, ağa, kâhya, muavin, mühendis, arkeolog, kokucu, otobüsü izleyen iki silahlı asker, otobüsün üzerindeki kaçak çocuk ve bir kediden oluşan grup, bir köyden Kaptan Kenan’ın idaresindeki Mavi Kuş’la tren istasyonuna varmak üzere yola çıkmışlardır. Yolculuk esnasında Kenan’ın delilikleri, hasta kadının ölümü, Mavi Kuş’un arızalarla yolda kalması v.b. gibi olaylar yaşanmaktadır. Tren istasyonuna varılınca her şeyin bir film seti olduğu, birdenbire anlatıcı tarafından açıklanır. İşte tam bu esnada bir sürpriz olur ve hikâye sona erer.

Hikâyenin dili sade ve akıcıdır. Olayların bir köyde başlaması ve karakterlerin köy halkından olması, Mavi Kuş’u köy-kasaba edebiyatı yönünden önemli kılmaktadır.

MAVİ KUŞ HİKÂYESİNDE MEKÂN İNCELEMESİ

Mavi Kuş hikâyesinde mekâna ait birçok malzeme ile karşılaşırız. Zira hikâyeye ismini veren “Mavi Kuş”, aynı zamanda olayların neredeyse tamamının geçtiği yer olarak karşımıza çıkar. O sadece bir otobüs değildir. Kışın evsiz

barksız kalanlara bir yuvadır. İçinde soba bile kurulur. Köydeki tek otobüstür, insanları trene ulaştıran tek vasıta. Mavi Kuş ile tren arasındaki bağ canlı haldedir. İki mekânın arasında sıkışmış insanların tek amacı trene yetişmektir. Hepsi Mavi Kuş'a zincirlenmişlerdir. Ağa bile bu otobüsten başka çaresi olmadığı için Kenan'a diklenemez. Mavi Kuş'un kış aylarında evsizlere bir yuva olması onu mekânsal açıdan yüceltir. Zira Mavi Kuş insanları soğuktan koruyan bir işleve sahiptir. Gaston Bachelard'ın kış aylarında evin önemine dair yorumları Mavi Kuş'un yuva vazifesini görmesiyle örtüşmektedir. Hikâyede Mavi Kuş'un yuva olması şöyle anlatılıyor:

"Mavi Kuş son güz bitip ilk kar düşünceye kadar köyle istasyon arasında hep böyle gider gelir. Ne zaman ki havalar soğumaya, müşteriler yoldaki ayazı yiyip mirıldanmaya başlarlar; o zaman Kenan ıstıma tertibatı olmayan, olsa bile çalışmayan otobüsün orta koltuklarından birini söker. Oraya benzin bidonundan yapılmış yedi sekiz yaşlarında bir çocuk boyunda geniş karınlı, iri kapılı bir soba kurar. Sobanın borusu geçsin, dumanı dışarı savrulsun diye tavana bir delik açmıştır. (...) Yağan karın bütün ovayı beyaza boyadığı, ancak seferleri aksatmadığı günler, çıtır çıtır yanan meşe odunları ile bu soba yolculara neşe kaynağı olur. (...) Sonra kar iyicene yağar ve Mavi Kuş'un önünü keser. O zaman Kenan otobüsü meydanın bir köşesine çekip dinlenmeye terk eder. Ama sobayı kaldırmaz çünkü sobanın sahipleri vardır. Her kasabada olduğu gibi burada da bir deliyle bir meczup gün boyu dolanıp dururlar. Elbette ki kimseleri yoktur. Kışın kahve kapanuncaya kadar kahvede ısınır, çay içerler. Gece yarısından sonra otobüse gelirler. Artık kar kalkıp, yollar açılıncaya kadar Mavi Kuş onların mekânıdır" (s.70-71)

Mavi Kuş'un insanlara ev sahipliği yapma, soğuktan koruma, sıcak bir yuva temin etme özelliği onu önemli kılmaktadır. Mekânın önemli hale gelme meselesi Gaston Bachelard tarafından şöyle izah edilir:

"Baudelaire, kışa gömülmüş bu "yapay cennet" in ileriki sayfalarında, düş kuranın sert bir kış düşlediğini söyler. Gökyüzünün her kış mevsiminde yüklenebildiği kadar karı, doluyu ve buzu yüklenmesini diler. Ona Kanada'nın kışı, Rusya'nın kışı gereklidir. Böylelikle yuvası daha sıcak, daha tatlı, daha sevimli olacaktır. (...) Anımsanan kış mevsimi, yalnızca düş evreninde evde oturma edininin arttırır." (Bachelard, 1996:65-66)

Karakter Çözümleme Aracı Olarak Mavi Kuş'ta Mekân

Hikâye ve romanda mekân sadece tasvir amaçlı kullanılmaz. Mekân romanın tüm unsurlarıyla ilişki içerisinde olduğundan, diğer unsurları tahlil etmede önemli bir vazife görür. Bazı metinlerde kişi mekâna öylesine bağlıdır ki mekân

nı hesaba katmadan kişiyi ve sonuçta romanı anlayamayız. Anayurt Oteli'ndeki Zebercet'in hayatının dönüm noktalarının hep otelde yaşanması otelin odalarının, nesnelere Zebercet'in zihninde birer karşılığı bulunduğunu ortaya koymaktadır. Hayata burada başlayıp burada son vermesi, gecikmeli Ankara treni ile gelen kadının kaldığı odayı o günden sonra boş bırakması ve oda üzerinde geliştirdiği bazı kurgular bizlere hep aynı sonucu vermektedir: Mekân karakter çözümlemede önemli bir vasıta.

Mavi Kuş'un kaptanı olan Kenan'ı bize tanıtan yine Mavi Kuş'un kendisidir. Hikâyeye incelendiğinde Kenan'ın hep Mavi Kuş'la birlikte verildiğini görürüz. Ya otobüsün altındadır ya da başka bir yerindedir. Hayatının bel kemiğini bu otobüs oluşturmaktadır. Kenan'ın kişiliğini tespit ederken karşımıza Mavi Kuş çıkıyor. Kenan babası vurularak öldürülmüş bir delikanlıdır. Çerkez annesi bin bir türlü mihnetle Kenan'ı büyütür. Kenan en yakın arkadaşı Bilâl'in kız kardeşine âşık olur ve utana sıkıla haber gönderir. Kız da *"ben kala kala dul bir kadının oğluna mı kaldım"* (s.192) diye haber gönderir. Bundan sonra Kenan artık evlenmek bana haram deyip kendi içine kapanır. Askerlik dönüşü de Mavi Kuş'u alır. İşte bu andan itibaren Mavi Kuş Kenan'ın sığınma noktası olur. Aslında Mavi Kuş fiziki anlamda dar ve kapalı bir mekândır. Ancak o Kenan'ın hayatının çoğunu geçirdiği yerdir ve Kenan için Mavi Kuş, geniş ve açık mekân olarak değerlendirilebilir. Çünkü darlık veya genişlik kişinin ruh âleminin durumuna bağlıdır. Geniş bir sarayda eli kolu bağlı olan bir tutsak için saray, dar bir mekân olacaktır.

"Anlatılarda, mekânın fiziksel niteliklerinden çok algısal niteliğinin ön planda olması, aslında deneyimsel halk psikolojisinde derin bir hakikat olarak kendisini göstermektedir. Halkın, oldukça zor durumda kalmış insanlar için kullandığı "Dünyanın başına dar ol(ması) ibaresi, yine fiziksel bir darlaşmadan çok algısal bir sıkıştırılmışlığa, yalıtılmaya ve çatışmaya gönderme yapmaktadır. Yine böylesi güç durumda kalmış birinin söyleyebileceği; "ayağımın altından yer kaçtı" sözü, mekânın psikolojik bir sıkıştırma unsuru olarak nasıl içe doğru aktığını ve darlaştığını gösterir." (Korkmaz, 2007:399-415)

Aslında mekânın genişlemesi hikâyede birkaç yerde daha kendini gösterir. Genişleme direkt olarak verilmez. Ancak okuyucunun bunu çıkarması gerekir. Mesela otobüsün içinin sıcaktan kavrulduğu, herkesin terlediği, yüzlerin asıldığı, artık sıkıntının son hadde vardığı bir anda ağanın kâhyasının getirdiği kır çiçeklerinin tesiri ortamı birden bire değiştirir.

“Bu sırada kâhya kucağında iri bir demet çiçekle girer. Kır çiçeklerinin tazeliği, rengi, kokusu, daha doğrusu varlığı birden sıcaktan hamam hüccresine dönmüş köhne otobüsün içinde serin bir rüzgar estirir. Asılan suratlar yumuşar, herkes birdenbire bu sürprize geniş bir “Oooo...çeker.” (s.57)

Kenan’ın otobüse olan tutkusu, elde edemediği aşkının yerini alan bir sevdadır. Buna kişinin çatışma durumunda kullandığı “telafi” ya da “yansıtma” da denilebilir. Kenan ulaşamadığı Zeliha’nın yerine kendisini avutacak ve Zeliha’yı ona unutturacak bir sığınak aramıştır. Anlatıcının Kenan için söylediği “...Mavi Kuş’a veriyor meylini” (s.195) cümlesi mekânın önem kazanmasını ifade eder.

Kuyumcu Nazım Efendi de başından geçen hadiselerden dolayı mekânın çözümlenmesine tâbidir. Kuyumculuk ona babasından miras kalmıştır. Doğuş-tan sakattır ve babası Mardin’de askerde iken gönlünü Arap bir güzele kaptırır. Asker dönüşü Nazım’ın annesi ölür ve Nazım üvey annesi ile üvey kardeşinin yanında büyür. Babaları ölünce üvey kardeşi Davut dükkâna tek başına sahip olmak ister. İşte o zamana kadar sesi soluğu çıkmayan Nazım Efendi Davut’a diklenir ve dükkânı birlikte işletmeye başlarlar. Yolculuğun sonunda ortağı ve üvey kardeşi olan Davut’u öldürdüğünü itiraf eden Nazım Efendi yolculuk boyunca herkesten gizlediği bu cinayetin tesirindedir. Sürekli kâbus görmekte ve yolculuk esnasında cinayeti hatırlatan her şey onun suçlu olduğunu haykırmaktadır. Aşağıdaki metinde, Nazım Efendi’nin içerisinde bulunduğu durum ve mekândaki nesnelere cinayeti hatırlatması anlatılmaktadır:

“Kuyumcu Nazım Efendi elindeki olgun domatesi uzun uzun çevirdi. İçinden yemek gelmiyor, atmaya çekiniyor, ne yapacağına bir türlü karar veremiyor, domatese bakıp duruyordu. Derken domatesin kırmızısı gözündeki büyümeğe başladı. Kendini boş ve penceresiz bir odada buldu. Dar upuzun bir masanın başına oturmuştu. Masa beyaz bir örtüyle kaplıydı. Önünde bir beyaz porselen tabak, tabakta bir domates, elinde iri, parlak, keskin bir bıçak. Ağır ağır domatesi kesmeye başlar. Domatesten akan kankırmızı su önce tabağı doldurur. Nazım Efendi dehşet içinde tabağa bakmaktadır. Tabak kan gibi kırmızı sıvıyla dolar. Kuyumcu bıçağı masaya bırakır. Masanın beyaz örtüsü bıçaktan sıçrayan damlalarla lekelenir. Dolan tabak taşmaya başlar. Kan gibi leke örtüde ağır ağır yayılarak büyür. Öyle ki bir süre sonra akan sıvı masadan aşağıya damlamaya, döşemede ilerlemeye başlar. Nazım Efendi, küçük bir çığlık atarak gördüğü gündüz rüyasından silkinir.(...) İçinde bir ses mütemadiyen “Yanlış yaptık, yanlış” diye çınlamaktadır. (s.96-97)

Kuyumcu Nazım Efendi'nin içerisinde bulunduğu bu pişmanlık hali onu her an takip etmektedir. Cinayetle ilişkilendirilebilecek tüm mekânlar onun için daraltıcı-boğucu nitelik taşırlar. Nazım Efendi'nin kişiliği hakkında korkak, çekingen, dıştan denetimli gibi yorumlar yapılabilir. Çünkü Nazım Efendi cinayet işleyerek, en büyük korkusuzluğu göstermesine rağmen hikâyede anlatılan haliyle onun bu cinayeti işlerken kendinde olmadığını söyleyebiliriz. Mavi Kuş'un handa mola verdiği esnada Nazım Efendi'nin lavabodaki tüm nesnelere ürkemektedir. Çeşmeden akan su, bir yanı kırık ve içi zamanla sararmış beyaz bir lavaboda birden kan rengini alır. Zaten hikâyenin sonunda, polisler istasyonda otobüsü durdurup tarihi eser kaçakçılığı ile ilgili arama yapmak isterken Nazım Efendi artık dayanamaz ve polislerin kendi için geldiğini zannederek suçunu itiraf eder. Kısacası Nazım Efendi'nin temsil ettiği ruh hâlinin mekânla önemli bir ilişkisi olduğu sonucuna varılmaktadır.

Mavi Kuş'ta Mekân Olgusu

a) Çevresel Mekânlar

Mavi Kuş'ta vaka çoğunlukla otobüsün içinde geçer. Yolculuk esnasında otobüsün geçtiği yerler hikâye için sahne konumundadır. Yolun hep ovalardan, dağlardan, tarlalardan, çayırlardan geçerek istasyona varması Mavi Kuş'ta çevresel mekânların önemini arttırmıştır. Buna paralel olarak hikâyede çevresel mekân tasvirlerine çok sık rastlanmaktadır. Ancak bu tasvirlerin bir kısmı hikâyenin karakterleriyle ilişki içerisindedir. Böylece mekân, fiziki bir yer olmaktan çıkıp psikolojik ve sosyolojik anlamlar da yüklenir. Mavi Kuş'ta çevresel mekân olarak karşımıza çıkan ilk yer "meydan"dır. Meydan, köy ve kasabalarda merkez konumundadır. Hayatın kalbi meydanlarda atar. Meydan acıların paylaşıldığı, sevinçlerin tezahüratlarla gösterildiği, pazarın kurulduğu mekândır. Meydanın sosyolojik değer taşıdığı hikâyede açıkça görülmektedir. Çünkü bütün sokaklar meydana çıkar. En önemlisi otobüs meydandan hareket eder. Her gün köylünün buluşma mekânı meydandır. Kahve, çeşme, cami v.s. temel ihtiyaç yerleri meydan ve çevresinde bulunur. Meydanlar genellikle yuvarlak bir yapıdadırlar veyahut da yuvarlağa yakın bir vaziyettedirler. Meydanlara bu şekilde ihtiyaç duyulması ve meydanların hemen her yerde ehemmiyetli olması, Gaston Bachelard'ın "*Yuvarlağın Fenomenolojisi*" hakkındaki sözlerini destekler niteliktedir. Gaston Bachelard yuvarlaklık hakkında şunları söyler:

"Yuvarlak varlığın yuvarlak sesi, gökyüzünü kubbe halinde yuvarlaklaştırıyor. Ve yuvarlaklaşmış doğada her şey dinleniyormuş gibi izlenimi uyandırıyor. Yuvarlak varlık, yuvarlaklığı yayıyor, tüm yuvarlaklıkların dinginliğini yayıyor Ve bir sözcükler

düşçüsü için, yuvarlak sözcüğü ne kadar büyük bir dinginlik kaynağı! Ağzımızı, dudaklarımızı, soluğumuzun varlığını yumuşaklıkla nasıl da yuvarlaklaştırıyor! Sözüün şiirsel özüne inanan bir filozofun bunu da söylemesi gerekiyor. Ve bir felsefe öğretmeni için tüm oradaki varlıklarla bağını koparıp, "Varlık yuvarlaktır" diyerek metafizik dersine başlayabilmek ne büyük bir meslek sevinci, ne büyük bir tınısal sevinç! " (Bachelard, 1996:250-251)

Mavi Kuş'ta meydan tasviri gözlemleyici bakış açısıyla yapılmıştır. Bir dürbünle izleniyormuş gibi meydanın bir ucundan diğer ucuna kadar olan dükânlar, sokaklar, yapılar tanıtılır. Hikâyenin ilerleyen sayfalarında otobüse yüklenme yapılırken gerçekten de bir dürbün vasıtasıyla gözetleme yapılır ve mekân ayrıntılarıyla okuyucuya tanıtılır. Hikâyede çevresel mekâna ait ilk örnek, köyün güneş altında kavrulmuş halidir:

"Sineklik kıpırdamaz. Havada en ufak bir esinti yoktur. Öğle sıcağı kasabanın üzerine abanmıştır. Öyle ki sanırsınız gökten kıvılcım yağıyor. Binalar, ağaçlar, insanlar ve açıktaki bilumum eşya bir ışık selinde yıkanmaktan bitap düşüp yerlere serilmişlerdir. (s.5)

Çevresel mekân olarak dikkat çeken ikinci yer ise yine bu meydanda otobüse yolcuların bindiği ve yüklemenin yapıldığı sahnedir. Burada bakış açısı değişir. Çünkü mekânı sunan kişi dürbünle gözetleme işini yapan delikanlıdır. Mekâna bakış açısı önemli bir meseledir. Görüleni katkısız bir biçimde olduğu gibi aktarmak veya görüleni görenin mizacına, ruhsal durumuna ve bulunduğu konuma göre aktarmak mekânın kalitesini belirler. Mehmet Tekin mekâna bakış açısından söz ederken; *"Mekân anlamını biraz da bizden alır. Aynı mekâna (çevreye) bakan kişilerin sayısı, ortaya farklı mekân tablolarını çıkarır. Kötümser bir yapıya sahip olan bir kişi ile iyimser bir yapıya sahip olan kişinin aynı mekâna bakıp aynı değerlendirmeleri yapması mümkün olmaz."* (Tekin, 2004:151-152)

Aslında mekâna bakış açısı, anlatıcı sabit kalsa bile değişebilir. Çünkü kişiler hiçbir zaman sabit değillerdir. Kişi bir gün gördüğü yere güzel derken ertesi gün çirkin diyebilir. Hikâyede Murat ile eşi Gül arasında mekâna bakış açısı yüzünden çıkmış bir tartışma vardır ve bu tartışma onların ayrılmaya karar vermesine kadar gider. Murat kasabadan memnundur çünkü o bir öğretmendir ve vazife için nerde olursa olsun kalmabileceğini ifade eder. Ancak eşi ise İstanbul'da yetişmiş biridir. Bu bozkırın ortasındaki kasabada her şeyden iğrenmektedir. Bu durum hikâyede şöyle dile getirilir:

"Genç karı koca işte tam bu sırada meydana açılan sokaklardan birinin başında göründüler. Yüksek sesle tartışıyor, erkek alttan aldıkça kadın cırlak cırlak bağıriyordu.

-Hata ediyordun bebeğim..Şirinyurt o kadar da kötü bir köy değil.(...)

-Beni gerçekten sevmiş olsaydın bu Allah'ın dağına getirmezdin. Şuraya bak, toz toprak, tezek kokusu...Hıh... Şirinyurtmuş.

-Ama İstanbul'da hiç böyle konuşmuyordun. Beni yüreklendiriyor destekliyordun. Hatırlasana... Kuzular, çiçekler, dere kenarı alabalık...

-Ne bileyim ben. Doğaya dönmek istemiştin. Doğa dedikse adam gibi bir doğa. Burada gölge veren bir ağaç bile yok. Hıh... Alabalıkmuş.. Ne balığı be..." (s 40)

Mekân bazen içindeki nesnelere anlam kazanır. Çok güzel bir şekilde tefriş edilmiş bir odada tüm güzelliklerin yanında ölümü hatırlatan nesnelere olması, elbette insanı o mekândan soğutup uzaklaştıracaktır. Büyük şehirlerde mezarlıkların gittikçe şehirden uzak yapılmaya başlanması ölgün durumdaki mekândan kaçışın sembolü olarak değerlendirilebilir. Mavi Kuş hikâyesinde de buna benzer bir durum vardır. Hasta kadın yolculuğa çıktığında zaten çok ağır hastadır. Mavi Kuş ilk mola yeri olan bir hana gelir ve kadın otobüsten iner. Artık durumu iyice ağırlaşmıştır. Vakit akşamdır. Böylece dağ başındaki تنها bir handa akşamın kızılığında hasta kadının ölmesi mekânın diğer yolcular için değişik bir vaziyet almasına zemin hazırlar.

"Kimse konuşmuyordu. Herkes önüne bakıyor. Herkes herhalde ölüm denen muammayı düşünüyor. Cırcır böceklerinin sesi, derenin uzaklardan gelen şırıltısına karışıyor. (...) **Şimdi artık bu mekânı terk etmeli. Ölümün gölgesinden bir an önce uzaklaşmalı.**"(s.145-146)

Hemen ardından ise Mavi Kuş hanı terk eder. Hancı ve ölü kadınla birlikte kocası handa yalnız kalırlar. Bu mekânda da yine ölüm sessizliği vardır.

"Adam hala içini çekmektedir. Ara sıra handan yana bakar. Lakin bir türlü yerinden kalkıp, beyaz çarşaf altında upuzun yatan karısının cesedini görmeye cesaret edemez, takati kalmamıştır. Hancı ile karısının üzerine de bir ağırlık çökmüştür. Yavaş hareketlerle tabakları, kaşıkları toplarlar. Onların da içeri giresi kalmamıştır. Nasıl geçecek bu gece? Bir genç kadın ölüsü ile baş başa. Hava gittikçe serinlemektedir." (s.151) Görüldüğü gibi ölümün mekâna ve kişiye yansıması birliktelik içindedir.

Kasabanın ender resmî binalarından olan Ziraat Bankası'nın kesme taştan inşa edilmiş binası da mekâna bir darlık, sıkılık kazandırılarak anlatılmıştır. Bankanın para ile kurduğu kopmaz bağın binaya yansıttığı soğukluk, gizlilik anlatıcının dilinde yer bulmuştur. Kasabanın Ceneviz Sokağı'nın köşesindeki bina şu şekilde tasvir edilmektedir: " Ceneviz Sokağı'nın öbür köşesinde Ziraat Bankası. Cumhuriyetten sonra başta Ankara olmak üzere yurdun dört bir yanına ya-

pılmış Alman üslubunda kunt bir bina. Kesme taştan inşa edilmiş, mütehakkim, ser verip sır vermez, az ve küçük pencerele.” (s.13)

b) Hayalî Mekânlar

Mavi Kuş'ta hayalî mekânlar genellikle Murat öğretmenin eşi Gül ile otobüsün üzerinde kaçak olarak seyahat eden Erol'un düşlerine aittir. Hikâyede hayalî mekânlar, çoğunlukla çaresizlik ve istediğini elde edememe durumlarında verilmiştir. Kişi elde edemediği mekânı hayalinde kurgulayarak ona kendince renk verir. Böylece bulunduğu dar mekândan daha geniş bir mekâna hayal penceresi ile bir kapı açmış olur. Yazarın hayalî unsurlara başvurması, ilerleyen zamanlarda hayalî gerçeğe dönüşebileceği iması ile açıklanabilir. Hayal, hikâyeye ve romanda gerçeğe dönüşün veya dönüşmesin anlatıcının havsalasında gerçekmiş gibi doğar ve öyle de yorumlanabilir. Tabii hayal ile fantastik öğeleri birbirine karıştırmamak gerekir. Fantastik öğeler hayal gücünün biraz daha üzerinde yer alırlar ve seviye olarak daha derin bir haldedirler.

Mavi Kuş'ta hayalî mekânlara bakacak olursak ilk olarak Gül'ün hayalindeki köy portresine şahit oluruz. Ancak Gül bu hayalî kurarken İstanbul'da Boğaziçi'nde Rumeli Hisarı'nın altındaki bir çay bahçesinde oturmaktadır. Bulduğu mekân oldukça ferahlatıcı bir yerdir. Aslında ideal köyü eşi düşler ve kız o anki rahat konumundan ötürü buna kanar. Gül'ün İstanbul'da iken, kandiği köy portresi şöyle verilir:

“Taşrada bir köy. Olsun. Vatan borcu bu. Hem ne güzel köyler var. Bir ormanın eteğinde, yanından pırl pırl bir dere geçiyor, dereye alabalıklar. Öğrenciler baharda ellerinde papatya, gelincik demetleriyle bizi karşılar. Köylüler süt getirir, yumurta getirir.” (s.41)

Köye gelen öğretmenlerin çoğunluğunun hayal kırıklığına uğraması da başlı başına bir mekân incelemesini oluşturmaktadır. Sloganlardaki köy hayatının gerçek köy hayatıyla uyuşmamasının çatışmasından kaynaklanan rahatsızlık ve hayal kırıklığı hissiyatı birçok romanımızda yer edinmiştir. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak köy enstitülerinin kurulduğu yılları da içine alan uzun bir süreç içerisinde öğretmen kahramanlar romanlarımızda yer edinmişlerdir. Şehirden köye gelen öğretmenlerin iki şekilde hayal kırıklığına uğradığını söylemek mümkündür:

1-Fikirselsel Açıdan

2-Mekânsal Açıdan

Fikirsal açıdan yaşanan hayal kırıklığı elbette daha güçlü bir duygunun yansımasıdır. Ancak mekânsal açıdan yaşanan yanılısama daha trajikomik bir ruh haletinin işaretçisidir. Neredeyse ütöpik bir şekle bürünen hayallerden sonra en alt düzeydeki yaşam alanlarıyla muhatap olmak elbette ki büyük bir ruhsal çöküntüye neden olacaktır. Hikâyemizde Murat ile Gül'ün çatışması ele alındığında Murat'ın eşine naklettiği kırsal hayatın hiç de Murat'ın anlattığı gibi olmadığını gören Gül'ün trajik hali, mekânın aşırı idealize edilmesinden kaynaklanmaktadır. Özetleyecek olursak aşırı idealize edilmiş bir mekân ruhsal karmaşaya neden olmaktadır.

Otobüsün üst kısmında yolculuk yapan Erol ise İstanbul'u düşlemektedir. Köyden kaçak olarak otobüse binmiştir. İstanbul'da kendisini bin bir türlü niyetlerin beklediği zannıyla düşler kurmaktadır.

“ Rüyasında İstanbul'dadır artık. Deniz, vapurlar, balıkçı kayıkları, camiler, minareler, koca koca binalar, kalabalık. Bu karmaşadan geriye bir tek vapur kalır. Erol vapura kaptan olmuştur. Başında o beyaz şapka; sağa-sola emirler yağdırır. Gemisi dalgaları yara yara gitmekte, önu sıra yunus balıkları bir dalıp bir çıkmaktadır.” (s.153-154)

c) Sosyolojik Mekânlar

Mavi Kuş hikâyesi sosyolojik mekân açısından zengin bir metin görünümündedir. Zira Mavi Kuş, toplumun bir kesimini diğer kesimleriyle bütünleştirme vazifesi görür. Mavi Kuş'ta yolculuk yapanlardan bir kısmının turist, bir kısmının şehirli, bir kısmının asker ve mahkûm olması; daha önce böyle bir mekânda yolculuk yapmaya alışkın olmayan tiplerin boy göstermesi hikâyeyi sosyolojik açıdan incelemeye tabi tutmaya değer kılmaktadır. Mavi Kuş'ta sosyolojik mekânlar genellikle köy hayatının ayrıntılarını göstermek için kullanılmıştır. Sosyolojik mekânlar, daha çok hikâyenin giriş bölümünde yer alır. Mavi Kuş'un yolculuğunun anlatıldığı bölümlerde de anlatıcı bazen konunun dışına çıkarak eski hayatlardan bahseder. Hikâyede, sosyolojik olarak dikkatimizi çeken en önemli mekânlar, meydanda sıralanmış dükkânların anlatıldığı bölümdür. Yazar köyün iş hayatına yönelik önemli tespitlere ulaşmamızı sağlayacak bazı mekânları şu şekilde veriyor:

“Geldik meydana açılan Karcı Tahsin sokağının başına. Zaten kasabanın sokakları umumiyetle meydana açılır. Çay taşı ile kaplı meydanda ise pazar kurulur, kavga edilir, düğün-dernek olur; gecenin bir vaktinde meyhaneden çıkan kendini bilmez bir sarhoş efeliğe özenip meydanın ortasına kadar gelerek beyaz mendilini yere sere, çömelip sağ dizini mendile dayar, olanca gücü ile bir nara patlatır.” (s.7)

“Ceneviz Sokağı'nın öbür köşesinde Ziraat bankası. Cumhuriyetten sonra başta Ankara olmak üzere yurdun dört bir köşesine yapılmış Alman üslubunda kunt bir bina.” (s.13)

“Döne döne geldik Kumrulu Mescit Sokağına. Mescit az ileride. Onun yanında bir semerci, onun yanında da haliyle bir nalbant var. Daireyi tamamlayıp keman çalan kasaba kadar sayalım isterseniz. Yorgancı Hafız Yaşar, Kuyumcu Nazım Efendi ve ortağı, Arzuhalci Kemal Efendi, Fotoğrafçı sarhoş Selahattin, bir bakkal daha, meydana açılan bir sokak daha, sokak içinde Demirci Dello.” (s.17)

Mavi Kuş hikâyesinde sosyolojik açıdan önemli olan diğer bir alan evdir. Ev hayatımızı geçirdiğimiz en özel mekândır. Evin, her türlü gerçek ve hayalî imgelere açık olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü zamanımızın büyük bir kısmı evde tüketilir. Gaston Bachelard *“Mekânın Poetikası”*nda evin önemini belirten şu cümlelere yer verir:

“Ev insan yaşamında, kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar. Ev olmasaydı, insan dağılıp giderdi. Ev, insanı gökten inen fırtınalara karşı olduğu gibi, yaşamında yaşadığı fırtınalara karşı da ayakta tutar. Aynı zamanda hem beden, hem ruhtur. İnsan varlığının ilk evrenidir.” (Bachelard, 1996:34-35)

Sosyolojik açıdan çok önemli olduğunu az önce ifade ettiğimiz ev, Mavi Kuş'ta köy insanının mesken anlayışına ışık tutmaktadır. Hikâyeden yapacağımız bir alıntıyla söylediklerimizi pekiştirmek faydalı olacaktır. Yazar köydeki evlerin vaziyetlerine ilişkin tespitlerini şöyle dile getiriyor:

“Mesela evleri ele alalım. Bu evler sokağa değil avluya bakar. Sokağa dönük yüzünde, insan boyunu aşan duvarlarında pencere dahi yoktur. Çokluk taştan yapılır ve sağırdır. Sokağa bakan kafesli pencereler bu taş kısmın üzerinde yükselen ikinci katta bulunurlar. Evet, ev bahçeye, yani içe açılır. Burası mahrem bir alandır. Çiçek, meyve, sebze, havuzda su ile bir bakıma tabiatın devamıdır. Güzel ve ferahtır. Saydığımız unsurlar ile tezyin edilmiştir. Evin dış görünüşü sade ve vakurdur. Tezyinat evin içindedir. Oymalar, ahşap bezemeler, göbekli geçmeli tavan süsleri, yüklük ve çiçeklikler hep bu iç güzelliği hedef alır.” (s.73)

Yukarıdaki pasajda gözler önüne serilen ev düzenlemesi ile modern dünyada rağbet gören ev düzeninin birbirinden çok farklı olduğu görülmektedir. Kanımızca anlatıcı, teknolojinin bütün imkânlarının seferber edildiği ve geçmişe ait yaşam izlerinin artık yok olmaya başladığı bir devirde geçmişe dönük özlemine ve arzusunu dile getiriyor. Alıntıladığımız metin parçasına dikkat edilirse anlatıcının mekân karşılaştırması yaparak yaşam alanlarının kritiğini yap-

tiğini söyleyebiliriz. Sosyolojik açıdan incelendiğinde, evlerin sokağa bakması ile avluya bakması arasındaki farkın mahremiyet ile açıklığın ilişkisine eşdeğer bir pozisyonda olduğunu görmekteyiz. İçeride dönük hareketlenmelerin mekânı olan avlu özel bir konumu temsil eder. Aksine evlerin sokağa dönük yüzü ise açıklığı, bilinmişliği ve sıradanlığı ifade eder. Bu durum aynı zamanda modern dünyanın istediği bir hayat tarzını örneklemektedir. Herkesin birbirinden haberdar olduğu ve teknik olanaklar sayesinde özel hayatın gizliliğinin en aza indiği bir dönemin içinde olmamız söz konusu edildiğinde, anlatıcının avlu-sokak mukayesesini yapması daha anlamlı gelebilir.

Mavi Kuş'ta mekân olarak taşra, önemini arttırmıştır. Yazar-anlatıcının ifadesiyle "O yıllarda taşra böyledir. Küçük ve sıcak. Yoksul ve samimi. İçedönük ve derin." (s.72) Taşraya atfedilen sıcak, samimi ve derin sıfatlarının irdelenmesinin gerekli olduğu kanaatini taşıyoruz. Zira anlatıcı, taşrayı *görüntü ile asıl* arasındaki yanılma bağına benzer bir tür kelime oyunları ile ifade ediyor. Her görüntünün aslında görünen olmadığı arkasında bir *asıl* veya *öz* olduğu düşüncesinden hareketle taşranın küçük yoksul ve içedönük olmasının taşrayı mekânsal açıdan zafiyete uğratmayacağı yargısını savunmaktadır. Tam bu noktada taşra ile merkez arasındaki fark da ortaya çıkar. Anlatıcı taşrayı güzel bir surette göstermekle aslında, şehir hayatına da göndermeler yaparak sosyal tercihinin taşra olduğu bilgisini okuyucularla paylaşmaktadır.

SONUÇ

Mekân unsuru yönünden incelemeye çalıştığımız Mustafa Kutlu'nun Mavi Kuş adlı hikâyesinde mekânsal malzemenin yoğun bir şekilde işlendiğini gördük. Yazımıza alamadığımız daha birçok mekân bulunmaktadır. Genel bir ifade ile söylemek gerekirse Mavi Kuş hikâyesinde mekânın karakter çözümleme aracı olarak ön plan çıktığını söyleyebiliriz. Roman tekniğine göre incelendiğinde, Mavi Kuş hikâyesinde mekânın, diğer unsurlara göre daha baskın olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü hikâye bir mekân üzerine bina edilmiştir ve bu mekân hikâyenin başından sonuna kadar varlığını korur. En nihayetinde yaptığımız bu çalışmanın mekâna yönelik bir tahlil çalışmasını olduğunu ve hiçbir hikâyenin sadece mekân yönünden ele alınarak, hikâye üzerinde bütünsel bir sonuca varılamayacağını belirtmek istiyoruz. ©

KAYNAKLAR

- AKTAŞ, Şerif: Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, 1991
Ankara
- BACHELARD, Gaston: Mekânın Poetikası, Kesit Yayıncılık, 1996 İstanbul
- ERGİYDİREN, Sevinç: Edebiyat Araştırmaları, Boğaziçi Üniv. Matbaası, 2001 İstanbul
- KORKMAZ, Ramazan: Romanda Mekânın Poetiği, "Edebiyat ve Dil Yazıları", Mustafa İsen'e Armağan, 2007 Ankara
- KUTLU, Mustafa: Mavi Kuş, Dergah Yayınları, Altıncı Baskı, İstanbul 2005
- STEVICK, Philip: Roman Teorisi, Gazi Üniv. Yayınları, 1988 Ankara
- TEKİN, Mehmet: Roman Sanatı, Ötüken Neşriyat, 2004 İstanbul